

Başarı Sorumluluğunun ve Başarı Kaygısının Psikopatolojik Belirtilerle İlişkisinin Belirlenmesi¹

Necla Acun Kapıkıran²

Özet

Bu çalışmada zihinsel başarı sorumluluğu ve başarı kaygısının psikopatolojik belirtilerle ilişkisi tarama yöntemiyle incelenmiştir. Lise öğrencilerinin (1-2-3. Sınıf) oluşturduğu 594 kişi (308 kız ve 286 erkek) örneklem grubunu oluşturmaktadır. Akademik durumlardaki denetim odağını ölçmek için Zihinsel Başarı Sorumluluğu (ZBS) ölçeği, akademik durumlardaki kaygıyı belirlemek için Başarı Kaygısı Ölçeği (BKÖ) ve psikopatolojik belirtiyi ölçmek için Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R) kullanılmıştır.

Bulgulara göre, genel belirti düzeyinin ZBSt, BKÖ ve cinsiyet değişkenleriyle gerçekleştirilen aşamalı regresyon analizine göre, genel belirti düzeyinin bu değişkenlerle ilişkisini anlamlı olarak yordayabilmektedir. Yine, genel belirti grupları hem ZBSt hem de BKÖ arasında fark yarattığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Başarı Sorumluluğu, Başarı Kaygısı, Psikopatolojik Belirti ve Ergenlik

The Relationship Between Achievement Responsibility and Achievement Anxiety in relation to Psychopathological Symptoms

Abstract

In this study, the relationship between Intellectual Achievement Responsibility and Achievement Anxiety in relation to psychological symptoms has been analyzed by using a survey method. The sample population consisted of 594 (302 female and 286 male) high school students (1-2-3. Grades). To measure the Locus of Control in Academic Situations, Intellectual Achievement Responsibility Questionnaire (IAR), to determine the Anxiety in Academic Situations, Achievement Anxiety Testing (AAT) and to measure Psychopathology, Symptom Check List (SCL-90-R) has been used. The results suggest that the stepwise regression analyses predicted significant relationship between General Symptom Index and Intellectual Achievement Responsibility, Achievement Anxiety Testing and gender. The analyses of variance results put forth the groups of General Symptom Index have significantly caused the difference in both IARt and AAT.

Key Words: Achievement Responsibility, Achievement Anxiety, Psychopathological Symptom and Adolescence

¹ D.E.Ü. kabul edilen doktora tezinin bir bölümüdür.

² Yard.Doç.Dr. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Denizli. e-mail;nkkiran@pau.edu.tr

Giriş

İnsanın temel fizyolojik gereksinimleri ve öğrenilmiş gereksinimleri vardır. Öğrenilmiş gereksinimlerden belki de en önemlisi başarı gereksinimidir. Başarı, toplumdan topluma ya da zamana bağlı olarak değişse de, toplum ve birey açısından önemli bir gereksinim olmuştur. Başarının çok fazla vurgulanması bireysel ve toplumsal açıdan istenmeyen bazı sonuçlar doğurabilmektedir. Bunlar; normsuzluk, yetkecilik, yabancılaşma ya da suç işleme, intihar ve psikiyatrik bozukluklardır (Seibel, 1974).

Toplumda başarı ve başarısızlığın algılanması bireylerin ruh sağlıklarını etkileyecektir. Kişi başarı ve başarısızlığını kaynağını kendi içsel nedenlerine ya da kendi dışındaki nedenlere yüklemeye yapabilir. Rotter (1966)'a göre, bireyin pekiştirici ile davranışı arasında nedensel ilişki algılayıp algılamaması onun denetim odağı algısını oluşturmaktadır (Nowicki & Strickland, 1973).

İçsel denetim odağı, bireylerin başlarına gelen olayların sorumluluğunu kendi içlerinde hissetmeleri ve olayların nedenlerini olarak kendi davranışlarını düşünmeleridir. Dışsal denetimli olma ise, bireylerin başlarına gelen olayların kendi davranışları sonucu değil, şans, kader, talih, kısmet ve diğer insanlar gibi çevresel nedenler olarak algılamasıyla ilişkilidir (Ashkanasy,1985; Cole ve Sapp,1988; ; Doherty ve Baldwin,1985, Findley ve Cooper, 1983; Gregory,1976; Gozali, Cleary, Walters ve Gozali, 1973; Strickland, 1978). Görüldüğü gibi, bu kuram çerçevesinde içsellik ve dışsallık kişinin davranışının sonucunu davranışlarıyla bağlantılı algılayıp algılamamasıyla ilişkili olduğu görülmektedir (Palenzuela,1984).

Bireyin uyum düzeyi ve psikopatolojik belirti gösterme düzeyinin başarısını ve başarısızlığını yüklemeye boyutlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir (Cole ve Sapp,1988; Hersch ve Robertshow, 1982; Lefcourt,1966; Scheibe, 1967; Wolfe ve Robertshow, 1982). Denetim odağı psikopatoloji arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışan araştırmalar, bu ilişkinin hem doğrusal hem de eğrisel olduğunu ortaya koymuşlardır (McCreary ve Turner, 1984). Dışsal denetimli olmanın hiperaktivite ile, impulsif ve nevroitik davranışlarla (Baron ve Bryne, 1984) kaygıyla (Hersch ve Schiebe, 1967) uyum puanlarıyla (Lefcourt,1968), şizofreniyle (Lefcourt, 1966), duygulanım bozukluğuyla (Fibel ve Hale,1978), depresyonla Fibel ve Hale,1978; Ashkanasy, 1985), intihara yatkınlıkla (Lester, 1993), anoraksiyayla (Williame ve Chamove,1990) ve genel patolojik belirtilerle (Dağ, 1992) ilişkili olduğu kaydedilmiştir.

İçsel denetimliliğin stresle başa çıkmayla (Fibel ve Hale,1978), daha az çaresiz hissetmeyle, başarısızlıkla başa çıkma gibi psikolojik uyumla (Wolfe ve Robertshow, 1982), psikolojik iyileşmeyle (Levenson, 1973), engellenmeye olumlu tepki göstermeyle (Lefcourt,1973), daha az stresli yaşantıyla (Nowicki,1978) ilişkili olduğu saptanmıştır. Bazı araştırmalarda ise, denetim odağının intiharlarla (Lester,1993), düşmanlık ve depresyonla (Young, French veWallis, 1993), obeziteyle (Milles ve Cullen, 1974) ilişkisi kaydedilmemiştir.

Kaygı; belirsizlik, korku, endişe, sıkıntı ve huzursuzluk ya da ölüm korkusu, kötü bir şey olacağı beklentisi gibi hoş olmayan duygu durumu olarak tanımlanır (Reber,1990; Sapir ve Aronson, 1990). Kaygı verici durum her zaman olumsuz bir durum olmayabilir. Kaygı durumu bazen kişinin performansını ve çabasını arttırabileceği ifade edilmektedir. Kaygı verici durum olumsuz olarak algılanırsa performansı engellediği belirtilmektedir (Coleman ve Broen, 1972). Kaygının her zaman performansı olumsuz etkilemediğini belirten Albert ve Haber (1960) kaygı veren durumların kişiler tarafından farklı algılanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Sınavların bazı öğrencilerin dikkatini arttırırken, bazı öğrencilerin başarısını düşürmekte olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre, bu durumda iki tür kaygıdan söz edilebilir: Kolaylaştırıcı başarı kaygı (facilitating achievement anxiety) ve engelleyici başarı kaygı (debilitating achievement anxiety).

Kolaylaştırıcı başarı kaygısı performansını artırırken, engelleyici başarı kaygısı performansı düşürücü bir etkiye sahiptir. Stresli yaşam olaylarının psikolojik ve psikiyatrik hastalıklarla ilişkisi (Jones,1986) bilinmektedir. Konuyla ilgili yapılan bir çok araştırma engelleyici başarı kaygısı olan kişilerin daha çok psikopatolojik belirti gösterdiklerini ortaya koymuştur. Örneğin, engelleyici başarı kaygısının yalan söylemeyle, hipokondriyayla (Rhone,1989) benlik imgesinin zedelenmesiyle (Kyosti,1992), geri çekilmeye (Geen, 1985) ilişkili olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan, tedavi sürecinde engelleyici bilişlerin az olması tedaviyi daha etkin kıldığı ileri sürülmektedir (Zatz ve Chassin, 1985). Yine, etkili şekilde problem çözen kişilerin daha az mantık dışı inanışlara sahip olduğu ve kendilerini daha az suçladıkları (Nezu, 1985) saptanmıştır. Bu yüzden mantık dışı inançların ancak bilişsel değişimle gerçekleşebileceği ve bu yüzden bilişsel değişimi kolaylaştırıcı kaygının arttığı kaydedilmiştir (Meichenbaum, 1972).

Denetim odağı ve başarı kaygısına ilişkin araştırmalarda, engelleyici kaygı ile dışsal denetim arasındaki korelasyon (Strickland,1978), Watson,1988; Carrier, Higson, Klimoski ve Peterson, 1984; Hunsley,1985; Hersch ve Scheibe,1967; Levenson,1973; Nowicki, 1978) ve kolaylaştırıcı kaygı ile Carrier, Higson, Klimoski ve Peterson, 1984) içsel denetim arasında ilişkiler (Strickland, 1978) kaydedilmiştir.

İnsan gelişimi sürecinde psikopatolojik belirti gösterme sıklığı ergenlik döneminde yoğunlaşmaktadır (Cole ve Sapp, 1988). Ergenlik hızlı fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimlerin yaşandığı ve yeniden uyum sağlanması gereken bir dönemdir. Sorunların nedeni dönemin özelliği olmaktan çok, ergenin yaşadığı psikolojik ya da duygusal sorunlardır (Cohen, Burt ve Björk,1987). Ergenlik döneminde yeme bozuklukları, intihar, madde kullanımı, depresyon, uyumsuzluk, somatik rahatsızlıklar daha sıklıkla görüldüğü belirtilmiştir (Dusek,1987:403).

Yazın alanında bu üç değişkenin birlikte ele alındığı çalışmaya rastlanmamıştır. Bu konuyla ilgili çalışmaların genel özellikleri ölçmeye yönelik olduğu görülmektedir. Aynı zamanda özgül olan denetim odağı ve özgül kaygı çalışması sınırlı sayıdadır. Özellikle ülkemizdeki kaygı araştırmalarının kaygının engelleyici boyutuyla ilişkili olarak gerçekleştirildiği görülmüştür. Ancak, kaygı her zaman bireyin performansını düşürmez aynı zamanda yükseltebilir. Bu bağlamda

akademik başarı ve başarısızlığın kolaylaştırıcı ve engelleyici kaygı ve psikopatolojik belirtilerle ilişkisinin belirlenmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, ergenlerin başarı ve başarısız olayların sorumluluğunu üstlenmeleri ya da dışsal nedenlere yüklemeye yapmaları ile engelleyici ve kolaylaştırıcı başarı kaygısı düzeyleri arasındaki ilişki ve içsel ya da dışsal denetimli olma ile psikopatolojik belirti gösterme sıklığı ve engelleyici ya da kolaylaştırıcı kaygıyla psikopatolojik belirti gösterme sıklığı arasındaki ilişkiler saptanmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın Denizli İli merkez lise ve dengi okullarından sekiz okul oluşturmuştur. Sınıflar tesadüfi olarak seçildi ve toplam 594 öğrenciye ulaşıldı. 50.000 kişilik bir evreni 593 kişi %4 hata payıyla temsil edebileceği belirtilmiştir (Balcı, 1995:110). Öğrencilerin 308'i (%52) kız ve 286'ı (%48) erkektir. Yine öğrencilerin 244'ü (%41) birinci sınıf , 202'si (34) ikinci sınıf ve 148'i (%25) üçüncü sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Anne eğitimi açısından bakıldığında annelerin yaklaşık %60'ı ve babaların yaklaşık %50'si ilkokul mezunu olup, diğer eğitim seviyeleri hem annelerde hem babalarda yaklaşık %a10'luk bir dilimi oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Zihinsel Başarı Sorumluluğu Ölçeği: Crandall, Katkovsky ve Crandall (1965) tarafından geliştirilen Zihinsel Başarı Sorumluluğu Ölçeği (Intellectual Achievement Responsibility Questionnaire) ödül ve cezanın kendi davranışlarına bağlı olduğu inancı ya da kişinin kendi dışındaki diğerleri tarafından oluşturulduğuna ilişkin inancı ölçmektedir (Halpin , Halpin ve Widdon. 1980). Ölçek, 34 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 17 maddesi akademik durumlarla ilgili başarılı yaşantıları, 17 maddesi de başarısız olayları içermektedir (Gregory, 1976). Ölçek içsel denetim odağı boyutunda puanlanmaktadır. Her bir maddeye ilişkin iki seçenekten biri seçilmesi istenir. Hipotetik olarak verilen başarılı ve başarısız olaylar ve toplam olmak üzere üç farklı puan türü elde edilmektedir. ZBSt (IARtotal); 0-34 arasında, ZBS+ (IAR+) ;0-17 ve ZBS- (IAR-) ; 0-17 arasında puanlar elde edilir (Greene, 1985). Orijinal ölçek 12. Sınıf düzeyine kadar ki ergenlere uygulanmıştır. Ölçek çeviri ve tersi çeviri işlemi gerçekleştirildikten sonra; Anadolu Lisesi öğrencilerine dört ayrı formda iki kez uygulanmıştır. Sonuçlara göre, ölçek maddeleri tekrar gözden geçirilmiştir. Ölçeğin uyum geçerliği (concurrent validity) Nowicki Strickland denetim odağı ölçeğiyle (Yeşilyaprak,1988) saptanmıştır. İki ölçek arasındaki ilişkiler Pearson-momentler çarpımı korelasyon katsayısıyla gerçekleştirilmiştir. Nowicki Strickland denetim odağı ölçeğinin sosyal olgunlaşma, bağımsızlık, üstesinden gelme ve kendi başına güdülenme faktörleriyle ilişkileri anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Nowicki Strickland denetim odağı ölçeğinin yalnız akademik yeterlilik alt ölçeğiyle düşük ancak anlamlı korelasyona ulaştığı görülmüştür: Akademik yeterlilik ZBS+ ile -.11(p<.001), ZBS- ile -.22 (p<.001) ve ZBSt ile -.20 (p<.001) (N:182)

korelasyonlara ulaşmıştır. Puanların eksi çıkmasının nedeni, Zihinsel Başarı Sorumluluğunun (ZBS) içsel denetimle, Nowicki Strickland denetim odağı ölçeğinin ise dışsal denetim yönünde puanlamasından kaynaklanmaktadır (Kapıkıran, 1999). Ölçeğin ilk güvenilirlik çalışması, madde –toplam puanı korelasyonu ile hesaplanmıştır. Elde edilen korelasyonlar .19 ile .45 arasında olmasına karşın, .05 ve .001 düzeyinde anlamlıdır (N:182). Daha sonra, test tekrar test güvenilirliği (test-retest reliability) üç hafta arayla uygulanmasıyla. ZBS+ .41 , ZBS- .61 ve ZBSSt .51 olarak saptanmış ve korelasyonlar .001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Diğer bir güvenilirlik çalışması iç tutarlılığını saptamaktır. Bunun için, Spearman-Brown katsayısı, ZBSSt .56, ZBS+ .62 , ZBS- .47 hesaplanmıştır. Bütün ilişkiler .001 düzeyinde anlamlıdır (Kapıkıran,1999).

Başarı Kaygısı Ölçeği: Albert ve Haber (1960) tarafından geliştirilen Başarı Kaygısı Ölçeği (Achievement Anxiety Testing-AAT) 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçek akademik durumdaki kaygıyı belirlemek için geliştirilmiştir. Ölçeğin 10 maddesi Engelleyici Başarı Kaygısını (Debilitating Achievement Anxiety) ve 9 madde Kolaylaştırıcı Başarı Kaygısını (Facilitating Achievement Anxiety) ölçmektedir. Ölçek 5'li likert türünden bir ölçme aracıdır. Bazı maddeler ters puanlamayı gerektirmektedir. Ölçeğin çeviri ve geri çevirisi gerçekleştirildikten sonra, İngilizce ve Türkçe formlardan oluşan dört form, Anadolu Lisesi öğrencilerine üç hafta arayla iki kez uygulanmıştır (N:98). Maddeler tekrar gözden geçirilmiştir ve son şekli verilmiştir. Ölçeğin geçerlik çalışması faktör analizi ve Sınav Kaygısı Envanteriyle (Öner,1990) yapılmıştır. Başarı Kaygısıyla Sınav Kaygısı Envanteri (Öner,1990) arasında uyum geçerliği yapılmıştır. Pearson-Momentler Çarpımı Korelasyonu ile yapılan analiz sonucunda, Sınav Kaygısıyla Başarı Kaygısı .54, Sınav Kaygısı Kolaylaştırıcı Başarı Kaygı arasında -.27 ve Engelleyici Başarı Kaygısıyla .58 ilişkili bulunmuştur. Başarı Kaygısı ile Duyuşsal alt test arasında .47 Kolaylaştırıcı Başarı Kaygısı ile Duyuşsal alt test arasında -.26 ve Engelleyici Başarı Kaygı ile Duyuşsal alt test arasında .49 korelasyonlar saptanmıştır. Başarı Kaygısı ve Kuruntu alt testi arasında .52 Kolaylaştırıcı Başarı Kaygısı ile Kuruntu alt testi arasında -.24 ve Engelleyici Başarı Kaygısı ile Kuruntu alt testi arasında .58 ilişkiler bulunmuştur. Tüm korelasyonlar .001 düzeyinde anlamlıdır (N:157). Elde edilen bu korelasyonlar, orijinal ölçekte elde edilen korelasyonlardan daha yüksektir. Güvenirlik çalışması, madde toplam korelasyonlarıyla hesaplanmıştır. Korelasyonlar .25 ile .51 arasında değişmekte ve .001 düzeyinde anlamlıdır (N:157). Test tekrar test güvenilirliği (test-retest reliability) üç hafta arayla Başarı Kaygısı .76 Kolaylaştırıcı Başarı Kaygısı .65 ve Engelleyici Başarı Kaygısı .69 ve ilişkiler .001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Kolaylaştırıcı Başarı Kaygısı alt ölçeğinin alfa katsayısı .38 ve Engelleyici Başarı Kaygısı alt testinin alfa katsayısı .45 olarak bulunmuştur (Kapıkıran, 1999).

Ruhsal Belirti Tarama Listesi: Derogatis ve ark. (1976-1977) tarafından geliştirilen ölçek 90 sorulu ve 5'li likert türü bir araçtır. Ek ölçekle toplam on alt testten oluşmaktadır. MMPI ile yapılan geçerlik çalışmasında, .41 ile .64 arasında değişen korelasyonlar elde edilmiştir (Kılıç,1991). Güvenirlik çalışması için ise, 122 kişi üzerinde test tekrar test güvenilirliğine bakılmış ve korelasyonlar .48 ile .77 arasında değişmektedir. Korelasyonların tümünün anlamlı düzeye ulaştığı

belirtmiştir (Kılıç,1991). Gökler (1978) ve Birsöz (1980) psikometrik çalışmalar gerçekleştirmiştir. Tufan (1987) iki uygulama arasında .83 düzeyinde ilişki saptamıştır (Kılıç,1991)

Gruplamalar ortalamasının 1 standart sapma altı düşük, ortalamasının 1 standart sapma üstü yüksek ve eksi bir ile artı bir standart sapma arasında kalan grup ortalama olarak sınıflandırılmıştır.

İşlem

Araştırmanın verileri 1996-1997 yılında toplanmıştır. Öğrencilerin anketleri gönüllü olarak katılımları esas alınmıştır. Uygulama yaklaşık bir ders saati almıştır.

Verilerin Analizi

Veriler SPSS 9.0 programında analiz edilmiştir. Veriler Pearson-Momentler Çarpımı ve Aşamalı Regresyon Analizi teknikleri ile analiz edilmiştir. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

ZBSt'nin aritmetik ortalaması 25, Ss:3,5, BKÖ'nin aritmetik ortalama 57.11, Ss:10.22 ve SCL-90'nin aritmetik ortalaması 1.09 ve Ss:.49 olarak kaydedilmiştir. Bu değişkenlerin Pearson Moment Çarpımı korelasyon katsayısı ile korelasyonlarına bakılmıştır. Tablo 1'de korelasyonlar ve anlamlılık düzeyleri verilmiştir.

Tablo-1 Ölçeklerin ve Alt Ölçeklerin Korelasyonları (N:594)

Ölçekler	ZBS+	ZBS-	ZBSt	BKÖ	BKÖE	BKÖ-K
ZBS+	-	-	-	-	-	-
ZBS-	.33**	-	-	-	-	-
ZBSt	.74**	.87**	-	-	-	-
BKÖ	-.14**	-.02	-.06	-	-	-
BKÖ-E	-.12**	.01	-.05	.85**	-	-
BKÖ-K	.12**	-.01	.06	-.79**	-.37**	-
SCL-90	-.22**	-.08	.17**	.38**	.35**	-.25**

**0.01

Tablo 1'de görüldüğü gibi, olumlu olayların sorumluluğunu üstlenmeyle başarı kaygısı arasında (r: -.14, p<.001) , engelleyici başarı kaygısı arasında (r: -.12, p<.001), kolaylaştırıcı başarı kaygısı (r: .12, p<.001) ve genel belirti düzeyi (r: -.22, p<.001) arasında düşük ancak anlamlı düzeyde ilişkiler saptanmıştır. Olumsuz olayların sorumluluğunu üstlenme hem Zihinsel Başarı Sorumluluğu (ZBSt) toplam puanıyla genel belirti düzeyi arasında (r: .17, p<.001) düşük düzeyde ancak anlamlı ilişki kaydedildi. Başarı kaygısı ile genel belirti düzeyi arasında (r: .38, p<.001), engelleyici başarı kaygısı ile genel belirti düzeyi arasında (r: .35, p<.001) ve kolaylaştırıcı başarı kaygısı ile genel belirti düzeyi arasında (r: -.25, p<.001) ilişkiler düşük ancak anlamlı düzeydedir. Başarı kaygısı hem de alt ölçekleriyle ve genel belirti düzeyiyle anlamlı ilişkiler bulunmamıştır.

Genel belirti düzeyi ile zihinsel başarı sorumluluğu ve başarı kaygısı arasında gerçekleştirilen varyans analizinde, genel belirtinin zihinsel başarı sorumluluğunu üstlenmeyle ($F(1,24):6.301, sd.593, p<0002$) gruplar arasında fark yarattığı kaydedilmiştir. Genel belirti ve ZBSt arasındaki farkın kaynağına Tukey HSD testiyle bakıldığında, düşük ve ortalama düzeyde zihinsel başarı sorumluluğuna sahip kişiler arasında fark ($q:1485, p<.01$) anlamlı düzeye ulaşmıştır. ZBS toplam'dan yüksek ve düşük düzeyde puan alan gruplar arasındaki fark ($q: .2281, p<.003$) anlamlıdır. ZBSt toplam puanları ortalama ve yüksek düzeyde olan gruplar arasında farkın kaynağına bakıldığında, bu gruplar arasında fark anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Yine, genel belirti düzeyinin başarı kaygısı grupları ($F(1,24):34.590, sd.593, p<.0001$) arasında fark yaratmıştır. Bu farkın kaynağına bakıldığında, düşük ve ortalama düzeylerdeki grupların genel belirti açısından ($q: .2977, p<.0001$) fark yarattığı görülmektedir. Ortalama ve yüksek başarı kaygısı olan gruplar arasında da fark ($q: .1955, p<.0001$) anlamlı düzeydedir. Ancak ortalama ve yüksek düzeyde başarı kaygısı olan gruplar arasında genel belirti düzeyleri açısından farkın kaynağına bakıldığında, gruplar arasında anlamlı fark oluşmamıştır. Zihinsel başarı sorumluluğu ve başarı kaygısı etkileşimi genel belirti düzeyi ile istatistiksel olarak anlamlı fark ($F(1,24):.965, sd.593, p>.42$) yaratmamıştır. Yalnızca ayrı ayrı fark yarattığı görülmektedir.

Tablo 2: Genel Belirtinin ZBSt , BKÖ VE Cinsiyet Değişkenleriyle Yordanması

Analiz Aş.	Yordanan Değ.	R	R2	YSH	F	t	R2 artış	B
1	BKÖ	.37	.13	.46	55.84**	8.19**	.14	.32
2	ZBSt	.40	.16	.45	56.43**	-4.13**	.16	-.15
3	Cinsiyet	.42	.17	.45	42.27**	-3.44*	.17	-.14

*001 **0001 s.d. (ilk aşama) 1-593

Tablo 2'de genel belirtinin zihinsel başarı sorumluluğu, başarı kaygısı ve cinsiyet değişkenleriyle gerçekleştirilen aşamalı (step-wise regression) regresyon analizinde, genel belirti puanı üzerinde ZBSt azaltıcı bir etkisi görülürken başarı kaygısının arttırıcı etkisi görülmektedir. Cinsiyet değişkeni genel belirtiyi yordadığı görülmektedir. Yani cinsiyetin genel belirtiyi azalttığı kaydedilmiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında erkek öğrenciler genel belirti düzeyini düşürdükleri görülmemektedir. Bu değişkenlerin genel belirti puanında yarattığı değişmeye bakıldığında, genel belirti düzeyi puanlarında gözlenen toplam varyansın %47'sini açıklayabilmektedir.

Tartışma

Bu çalışmada lise öğrencilerinde akademik durumlardaki olumlu ve olumsuz olayların sorumluluğunu üstlenmeyle, başarı kaygısı ve psikopatolojik belirti gösterme arasındaki ilişkiler saptanmaya çalışıldı. Pearson Momentler Çarpımı korelasyonuyla hesaplanan ilişkilere baktığımızda, olumlu olayların sorumluluğunu üstlenmeyle başarı kaygısı ve engelleyici başarı kaygısı arasında olumsuz, kolaylaştırıcı başarı kaygısı arasında olumlu ve anlamlı düzeyde ilişkiler

saptanmıştır. Yine olumlu olayların sorumluluğunu üstlenmeyle patolojik belirti arasında ters yönlü ilişkiler kaydedilmiştir. Olumsuz olayların sorumluluğunu üstlenmeyle başarı kaygısı, engelleyici ve kolaylaştırıcı başarı kaygısı arasında ilişkiler saptanmamıştır. Genel ölçekten (ZBSt) elde edilen puanlarla patolojik belirti arasında düşük ancak anlamlı ilişki bulunmuştur (Tablo.1). Yani sorumluluğu daha çok üstlenen bireylerin daha az psikopatolojik belirti gösterdikleri kaydedildi. Bu durumda, olayların sorumluluğunun üstlenilmesi ya da olayların kendi kontrolü altında olduğuna ilişkin algılamalar, insanlarda olayların sonuçlarını değiştirebileceği algısını geliştirecektir. Bu algılama bireyin daha az patoloji yaşamasını sağlayacaktır. Başka bir deyişle, kişinin kendi kaderini kendisinin belirlediğine ilişkin inancıyla ilişkilidir. Kişinin olaylar üzerinde denetim hissi yaşaması ruh sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Denetim hissi, depresyonla ilişkili olan çaresizlik ve ümitsizlik hislerini azaltmaktadır. Çok sayıdaki araştırma sonuçları, düşük düzeydeki denetim hissini olumsuz biliş, depresyon ve intihar düşüncesi (Fibel ve Hale,1978) ve patolojiyle (Lefcourt,1966; Hersch ve Schiebe,1967; Deci ve Ryan,1992, Ashkanasy, 1985; Levenson,1973; Cole ve Sapp,1988; Williams ve Chamove,1990; Fincham ve Braudbury,1993 ve Lester,1993) ilişkili olduğunu göstermiştir. Hem başarı kaygısı hem de engelleyici başarı kaygısı ile patolojik belirti arasında olumlu ilişkiler saptanmıştır. Kolaylaştırıcı başarı kaygısı ile patolojik belirti arasında olumsuz ilişki kaydedilmiştir. Yani , akademik durumlardaki olayları kaygı verici olarak algılayan ve bu kaygının performanslarını olumsuz olarak etkilediğini düşünen kişilerin daha fazla patolojik belirti göstermeleri beklenir. Akademik durumlarda sınav gibi olayların başarılarını düşürmediğini aksine olumlu olarak etkilediğini düşünen öğrencilerin daha az patolojik belirti göstermeleri beklenir. Chapin (1989) yüksek düzeydeki kolaylaştırıcı kaygının üretici olduğunu ileri sürmektedir.

Başarı sorumluluğunun ve başarı kaygısının genel belirti düzeyi ile gerçekleştirilen varyans analizine göre, genel belirtinin hem başarı sorumluluğu hem başarı kaygısı gruplar arasında fark bulunmuştur. Farkın kaynağına bakıldığında ortalama-yüksek düzeydeki sorumluluğu ile düşük düzeyde sorumluluğu olan kişilerin patolojik belirti gösterme açısından fark bulunmuştur. Ortalama ve yüksek düzeydeki sorumluluğa sahip gruplar arasında fark oluşmamıştır. Ortalama düzeyde bile olayların sorumluluğunu üstlenen kişilerin daha az patolojik belirti gösterdikleri görülmektedir. Genel belirti ve başarı kaygısı açısından da gruplar arasında fark oluşmuştur. Farkın kaynağına bakıldığında; düşük ve ortalama düzeyde başarı kaygısı olan kişiler arasındaki fark, düşük başarı kaygısı olan kişiler lehinde patolojik belirti göstermeleriyle ilişkilidir. Yine ortalama ve yüksek başarı düzeyde başarı kaygısına sahip kişilere bakıldığında, yüksek başarı kaygısı olan kişilerin daha fazla patolojik belirti gösterdikleri görülmektedir. Başarı kaygısı arttıkça patolojik belirtilerde artmaktadır. Doğrusal bir artış gözlenmektedir.

Genel belirti ile başarı sorumluluğu, başarı kaygısı ve cinsiyet değişkenleriyle yapılan aşamalı regresyon analizine göre, genel belirti düzeyinin başarı sorumluluğu, başarı kaygısı ve cinsiyet değişkenlerince anlamlı düzeyde yordandığı görülmektedir (Tablo.2). Sorumluluğu üstlenmemenin (dışsal denetim) ve başarı

kaygısının artmasının genel belirtiyi arttırdığı ve kızların patolojik belirti düzeyini arttırdığı görülmektedir. Bu bulgular, bazı araştırma bulgularıyla (Rhone,1986; Watson,1988; Matsumi ve Kamoeka,1989) paralellik taşımaktadır. Kız öğrencilerin daha fazla başarı kaygısı yaşaması ve psikopatolojik belirti göstermelerine ilişkin sonuçlar, kızların daha erken müdahaleye gereksinimi olduğunu göstermektedir. Erken yıllardan itibaren ebeveynlerin çocuğun bağımsızlaşmasına (Nowicki,1976) izin vermeleri gerekmektedir. Yine ebeveynlerin olumlu pekiştirici vermeleri (Krovetz,1973) çocuğun eğitiminde önem taşımaktadır. Onaylanmanın ve takdir göstermenin yarattığı olumlu etki yadsınamaz. Yine, öğrenme yönelimli öğrencilerin düşük düzeyde kaygı yaşadıkları (Eisen, Pallio ve Milton,1986) belirtilmektedir. Bu yüzden not yerine öğrenmenin vurgulanması ve öğrenme deneyimlerinden öğrencinin haz alması sağlanmalıdır. Hem ebeveynlerin hem öğretmenlerin bu noktaya dikkat etmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

- Albert, R. ve Haber, R.N. (1960). Anxiety in academic achievement situations. (Eds.) R.N. Haber, *Current Research Motivation*, 586-597.
- Ashkanasy, N.M. (1985). Rotter's internal-external scale: Confirmatory factor analyses and correlation with social desirability for alternative scale formats. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(5)1328-1341.
- Balci, A. (1995). Sosyal bilimlerde araştırma. Yöntem, teknik ve ilkeler. Ankara : TDFO Bil. Yay.
- Baron, R. A. Byrne, D (1984). *Social Psychology: understanding human interaction*. Boston: Allyn and Bacon Inc.
- Carrier, C.,Higson, V., Klimoski, V. ve Peterson, E. (1984). The effects of facilitative and debilitative achievement anxiety on note-taking. *Journal of Educational Research*, 77 (3)133-138.
- Chapin, T.J. (1989). The relationship of trait anxiety and academic performance to achievement anxiety: student at risk. *Journal of College Student Development* 30, 229-236.
- Cohen, L.H., Burt, C.E. ve Björk, J.B. (1987) . Life stress and adjustment: effects of life events experienced by young adolescents and their parents. *Developmental Psychology*, 23(4) 583-592.
- Cole, T. ve Sapp, G.L. (1988). Stress, locus of control and achievement of high school seniors. *Psychology Reports*, 63(2)355-359.
- Coleman, J.C. ve Broen, W. E. (1972). *Abnormal Psychology and Modern Life*. U.S.A: Scott, Foresman and Company
- Crandall, V.C., Katkovsky, W. ve Crandall, V.J. (1965). Children's beliefs in their own control of reinforcements in intellectual- academic achievement situations. *Child Development*, 36, 91-109.
- Dağ, İ. (1992). Kontrol odağı, öğrenilmiş güçlülük ve psikopatoloji. *Psikoloji Dergisi*, 7(27), 1-9.
- Deci, E.L. ; Benware, C. ve Landy, D. (1992). The attribution of motivation as a function of output and reward. (Eds.) A.K. Boggiano ve T.S. Pittman. *Achievement and Motivation*, Cambridge University Press.
- Doherty W. J. ve Baldwin, C. (1985). Shifts and stability in locus of control during the 1970's: rivergence of the sexes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 4, 1084-1053.
- Dusek, J.B.(1987). *Adolescent Development and Behavior*. Prentice-Hall Inc.1.Ed. NewJersey.,
- Eisen, J.A., Pollio, H.R. ve Milton, O. (1986). Educational and personal characteristics of four different types of learning and grade-oriented students. *Contemporary Educational Psychology*, 54, (57) 54-67.
- Fibel, L.M. ve Hale, W.D. (1978). The generalized expectancy for success scale. a new measure. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 46 (5) 24-931.
- Fincham, F.D. ve Bradbury, T.N. (1993). Marital satisfaction, depression, and attributions: a longitudinal analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 4 (3) 442-42.
- Findley, M.J. ve Cooper, H.M. (1983). Locus of control and academic achievement: a literature review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(2) 347-358.
- Geen, R. G. (1985). Test anxiety and visual vigilance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49(4) 963-970.
- Gozali, H.; Cleary, T.A.; Walster, W. ve Gozali, J. (1973). Relationship between the internal-external control construct and achievement. *Journal of Educational Psychology*, 64(1)9-14.
- Greene, J.C. (1985). Relationships among learning and attribution theory motivational variables. *American Educational Research Journal*, 22(1) 678.
- Gregory, M.K. (1976). Effects of locus of control and type of reinforcement on programmed Instruction performance of adolescent boys. *Journal of Educational Research*, 70, 45-49.
- Halpin, G., Halpin, G. ve Widdon, T. (1980). The relation of perceived parental behaviors to locus of control and self- esteem among American Indian and white children. *The Journal of Social Psychology*, 111, 189-194.
- Hersch, P. D. ve Scheibe, K. E. (1967). Reliability on validity of internal-external control as a personality Dimension. *Journal of Consulting Psychology* 31(6) 609-613.

- Hunsley, J. (1985). Test anxiety, academic performance and cognitive appraisals. *Journal of Educational Psychology*, 77(6)678-682.
- Jones, C. ve Page, S.(1986). Locus of control, assertiveness and anxiety as personality variables in stress-related headache. *Headache*, 26, 369-374
- Kapıkıran, N (1999). Lise Öğrencilerinde Başarı Sorumluluğu ve Başarı Kaygısının Bazı Psikopatolojik Değişkenler Açısından İncelenmesi. D.E.Ü: Eğitim Bil. Ens. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
- Kılıç, M (1989). Belirti tarama listesi 8SCL-90-R'nin geçerliliği ve güvenilirliği. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1,11,45-52
- Krovetz, M.L. (1973). Expanding success or failure as a function of one's locus of control. *Journal of Personality*, 41,175-189.
- Kyosti, J. (1992). Trait and test anxiety in the FL classroom. *ED:34551*
- Lefcourt, H. M., Lewis, L., Silverman, I.W., (1968). Internal-external control of reinforcement and attention in a decision-making task. *Journal of Personality*, 36, 663-682.
- Lefcourt, H.M. (1966). "Internal versus external control of reinforcement: a review. *Psychological Bulletin* 6(4)206-220.
- Lester, D. (1993). Depression, suicidal ideation and locus of control. *Perceptual and Motor Skills*, 76 (3)128-135.
- Levenson, H. (1973). Multi-dimensional locus of control in psychiatric patients. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 41 (5) 456-463
- Matsumi, J.T. ve Kameoka, V. A. (1986). Reliabilities and concurrent validities of popular self-report measures of depression, anxiety and social desirability. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54 (3) 38-333.
- McCreary, C ve Turner, C. (1968). Locus of control repression-sensitization and psychological disorder in chronic pain patient. *Journal of Clinical Psychology*, 40, 4.223-232.
- Meichenbaum, D.H. (1972). Cognitive modification of test anxious college students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 39, 3, 370-380.
- Mills, J.K. ve Cullen, T.J. (1994). Locus of control orientation among obese adults out-patient treatment for obesity. *Journal of Psychology*, 128(3)333-335.
- Nezu, A. M. (1985). Differences between effective and ineffective problem solvers. *Journal of Counseling Psychology*, 32(1)135-138.
- Nowicki, S. ve Strickland, B.R. (1973). "A Locus of Control Scale for Children" *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 40(1)148-154
- Nowicki, S. (1978). Reported stressful event during developmental periods and their relation to locus of control orientation in college students. *Journal of Clinical Psychology*, 46 (6) 1147-1153.
- Öner, N. (1990). *Sınav kaygısı envanteri el kitabı*. . İstanbul: Y.Ö. Rehberliği Tanıtma ve Rehber Yetiştirme Vakfı Yay.
- Palenzuela, D. L. (1984). Critical evolution of locus of control: towards a re-conceptualization of the construct and its measurement. *Psychological Reports*, 54. Monography 1-54.
- Reber, A.S. (1985). *The penguin dictionary of Psychology*. Newyork: Penguin Books
- Rhone, L.M. (1986). Measurement of test anxiety among selected black adolescents, appropriateness of four anxiety scales. *Journal of School Psychology*, 24, 313-319.
- Sapir, S. ve Aronson, A.E. (1990). The relationship between psychopathology and speech and language disorder in neurological patients. *Journal of Speech Hearing Disorders*, 55, 503-509.
- Seibel, H. D. (1974). *The dynamics of achievement* : a radical perspective. Newyork :The Bobbs-Merrill Com. Inc.
- Strickland, B.R. (1978). Internal-external expectancies and health-related behaviors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 46 (6) 1192-1211.
- Watson, J.M. (1988). Achievement anxiety test: dimensionality and utility. *Journal of Educational Psychology*, 50, 4, 585-591.
- Williams, G.J. ve Chamove, A.S. (1990). Eating disorder, perceived control, assertiveness and Hostility. *British Journal of Clinical Psychology*, 29, 327-335.
- Wolfe, L.M. ve Robertshaw, D. (1982). Effects of college attendance locus of control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43 (4) 802-810.
- Yeşilyaprak, B. (1988). Lise öğrencilerinin içsel ya da dışsal denetimli oluşlarını etkileyen etmenler. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, H.Ü. Ankara.
- Young, T.J., French, C.A. ve B.N. Walles (1993). Locus of control, depression, anger among African-Americans. *Psychological Reports*, 72, (5) 482.
- Zatz, S. ve Chassin, L. (1985). Cognition of test-anxious children under naturalistic test-taking Conditions. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53 (3) 393-401.